

A "Hungary", az első angol nyelvű magyar újság

J E S Z E N S Z K Y G É Z A

A mai, fele részben angol nyelvű magyar napilap, a *Daily News — Neueste Nachrichten*, a két világháború között hosszabb-rövidebb időt megélt magyarországi angol folyóiratok, s a mai Magyarországról alaposabb, elmélyültebb ismereteket közvetítő *New Hungarian Quarterly* közös elődje az 1903. december 1-én indult és 1917 júniusáig rendszeresen kiadott *Hungary*, az első magyarországi angol nyelvű újság.¹ A havonta kétszer megjelenő lap magánvállalkozás volt, alapítója, szerkesztője és tulajdonosa a korabeli magyar közéletben és a későbbi történetírásban teljességgel ismeretlen GOLONYA Jenő volt, akinek munkáját 1914. februári halála után özvegye folytatta.² Ez a „képes társasági lap” jó minőségű papíron, szép nyomdai kivitelben (de sok sajtóhibával), gazdagon illusztrálva készült a Szent István Társulat nyomdájában, példányonként általában húsz oldalnyi terjedelemben. Egy szám ára 50 fillér volt, az évi előfizetés 14 korona. GOLONYA

1. A magyarországi angol nyelvű sajtó címjegyzéke meglepően gazdag. A *Hungary*-t időrendben a következő fontosabb vállalkozások követték: *The Hungarian Spectator*. Ed. A. YOLLAND. 1913–1914., *The Hungarian Review*. Ed. Alexander KRISZTICS. 1916., *The Hungarian Nation*. Ed. A. KRISZTICS. 1920–1923., *Hungary of Today*. Ed. Edward KADOSSA. 1929–1930., *Hungary*. Ed. János BOGYA. 1930–1931., *Danubian News* (1934-től *Danubian Review*.) Ed. Elemér SZUDY, Ernő FLACHBART, András FALL. 1933–1944., *The Hungarian Quarterly*. Ed. József BALOGH. 1936–1944. Mindezek között a legelső próbálkozás bizonyult a leghosszabb életűnek, ennek ellenére a magyar sajtótörténeti irodalomban teljesen földolgozatlan. A bibliográfiák a lapot ugyan ismerik (KEMÉNY György: *Magyarország időszaki sajtója, 1911–1920*. 118. l., *Bibliographia Hungariae*. III. 868. l., *Budapesti történetének bibliográfiája*. VI. köt. 9389. tétel), de a *Budapesti Szemle* 1908-ban megjelent méltatásától eltekintve nincs róla egyetlen ismertetés, sőt említés sem a korszak irodalmában, memoárjaiban. Ez tükröződik *A magyar sajtótörténet válogatott bibliográfiájában* (Szerk. FARKAS Ferenc. Bp. 1952.), amely nem is tud róla, miközben pl. a magyarországi francia lapokról, folyóiratokról több közleményt is felsorol.
2. A *Hungary* egykori fiatal munkatársa, GERMANUS Gyula, kérdésemre 1976. május 18-án elmondotta, hogy tudomása szerint GOLONYA pályáját egy neves cipész inasaként kezdte, de a megrendelő hölgyeknél és alkalmazottaiknál elért sikerei következtében a botrányok elől Angliába távozott. Ott löversenyeken némi vagyont szerzett, hazatérve elvette a tehetős fiumei ADAMICH család leányát és megindította lapját. A Józsefváros polgári társadalmának életébe kapcsolódott be bevékenyen. Érdekes adataiért ezúton is köszönetemet fejezem ki GERMANUS Gyula professzor úrnak.

vállalkozásának indítékairól, a mögötte álló gazdasági és politikai erőkről, a viszonylag hosszú fönnállást biztosító anyagi erőforrásokról közvetlen adatokkal nem rendelkezünk, erre csak a lap tartalmából és a tulajdonos néhány beadványából következtethetünk.

A *Hungary* deklarált célja a tehetősebb angol és amerikai „társaság” és a brit tőke megismertetése volt a kevésbé ismert Magyarország politikai és gazdasági viszonyaival, természeti szépségeivel, történelmével, hogy ezáltal Magyarország számára turistákat, barátokat, mindenekelőtt pedig befektetni hajlandó vállalkozókat nyerjen.³ E célokat nemcsak hangoztatta, de arculatával, cikkeivel aktívan igyekezett is előmozdítani. Kora mércéjével mérve egyes idegenforgalmi propagandát folytatott: szép képanyaggal és rövid írásokkal ismertette a magyarországi látnivalókat (elsősorban Budapestet, a Tátrát, a felvidéki és erdélyi városokat és fürdőhelyeket), szerkesztőségében a külföldiek számára tájékoztató szolgálatot tartott. Számos cikket közölt az ország kiaknázatlan ásványkincseiről, az iparosítás fontosságáról, a kormány által a befektetőknek kínált kedvezményekről is.⁴ NAGY Dezső (feltehetően a Kereskedelemügyi Minisztérium tisztviselője) tollából több cikkben ismertette a már föltárt, de vállalkozót még nem talált bányakincseket, megmagyarázta néhány kudarcot vallott korábbi angol vállalkozás csődjének okait, fölhozta a sikeresen működők példáját. Végső konklúziója: Magyarország „szűz terület”, „közelebb van [Angliához] mint Afrika, érintetlensége tovább növeli értékét, a kormányzat által nyújtott kedvezmények, így a több évre szóló adómentesség ide kell hogy irányítsák a befektetők figyelmét”.⁵

Noha a *Hungary* ismételten hangsúlyozta, hogy a pártpolitikán kívül áll, a fenti cikkek és érvelésmódjuk alapján megállapítható, hogy GOLONYA elsősorban a magyarországi ipari tőkének azt a szárnyát képviselte, amely éppen a lap megindulása idején újította meg az agitációt az Ausztriától való gazdasági különválásért, az önálló magyar iparért. Magyarország ismeretlenségéért, a külföldi tőke érdektelenségéért mindenekelőtt Bécset, „az osztrák hazugságkampányt” tette felelőssé.⁶ Mindez meghatározta a *Hungary* és a magyarországi politikai hatalom viszonyát: az ország külföldi népszerűsítése csak helyeslést válthatott ki, de a gazdasági szeparatizmus alig burkolt igenlése a szabdelvű párti kormány és a nagytőke többsége szemében kezdetben nem tehetta GOLONYA vállalkozását egyértelműen rokonszenvenné, támogatást érdemlővé. Ez magyarázhatja, hogy

3. *Hungary*, 1903. dec. 1. 1–2.; 1904. nov. 15. — A továbbiakban a *Hungary*-re történő hivatkozásoknál csak a dátumot és az oldalszámot jelölöm.

4. KOVÁCS János kolozsvári professzor az erdélyi lehetőségekről: 1903. dec. 15. 6.; az 1904. jan. 1-i szerkesztőségi cikk (1. l.) kijelenti: „teljes mértékben tudatában vagyunk annak, hogy a nemzetek gerincét az egészséges kereskedelmi vállalkozási szellem alkotja, mert a vállalkozások anyagi előnyöket hoznak valamennyi osztály számára, s ezzel biztosítják az ország virágzását”. Ehhez hozzáteszi, hogy az olcsó munkaerő következtében Magyarországon a szokásos tőke fele is elegendő a nyersanyagok kitermeléséhez. 1905. jan. 1. 1–2. említi, hogy a kivándorlás ellen is az iparfejlesztés lenne a legjobb gyógyszer. 1905. okt. 1-én (2–16.) a *Hungary* lekötölte az ipartámogatást garantáló 1899. XLIX. tc. angolra fordított szövegét.

5. 1905. aug. 1. 11–12.; szept. 1. 5.

6. 1903. dec. 15. 1–2.; 1905. szept. 1. 5.

amikor GOLONYA beadvánnyal fordult egyidejűleg a földművelésügyi, a közoktatásügyi és a pénzügyminiszterhez, és az ország érdekeivel összhangban álló gazdasági és propagandacéljaira hivatkozva hirdetéseket és évi 800-800 korona segélyt kért,⁷ LUKÁCS László pénzügyminiszter támogató szavai ellenére TISZA István miniszterelnök a kérést elutasította.⁸ A szerkesztő azonban nem adta föl a harcot, újabb és újabb kérvényekkel ostromolta a miniszterelnökséget,⁹ s végül valamiféle egyszeri anyagi támogatást kikönyörgött magának.¹⁰ A szaktárcáktól kapott néhány hivatalos (részben magyar nyelvű, tehát kifejezetten jótékonykodó jellegű) hirdetést, s bizonyára az anyagi támogatással függtek össze a Földművelésügyi Minisztérium kezelésében levő üdülőhelyeket (Tátralomnic, Fenyőháza, Vízakna stb.) bemutató cikkek, hirdetések is. Ugyancsak hirdetésekkel támogatta a *Hungary*-t a Magyar Általános Hitelbank, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, a Gresham biztosítóintézet, több budapesti szálloda, valamint néhány kisvállalkozó. Háláját GOLONYA azzal is kifejezésre juttatta, hogy közölte egy sereg minisztériumi államtitkár, nagyiparos és bankember fényképét.

A *Hungary* maga vállalta funkciói között a legértékesebb az ország természeti szépségeinek, kulturális értékeinek és ipari-technikai haladásának rendszeres bemutatása volt. Tájak és városok, üdülőhelyek és várak ismertetése mellett beszámolt a Nemzeti Szalon eseményeiről, egyes festők (többek között THAN MÓR, SZINYEI MERSE PÁL, MUNKÁCSY, BENCZUR, TELEPY Károly, ZICHY Mihály, LOTZ Károly, sőt KERNSTOCK Károly) alkotásairól, kiállításairól, rövid tudósportrékat rajzolt (VÁMBÉRY Ármin, GYULAI Pál, URI János, KUUN Géza, KÖNIG Gyula, GOLDZIHER Ignác, THALY Kálmán), írt az árvák és a fiatalok problémájának mintaszerű megoldásáról, sorozatban ismertette Magyarország élelmiszeriparát, a közlekedési rendszer és a posta fejlődését, a Magyar Kereskedelmi és Iparmúzeumot, fényképeket közölt a fölépült új létesítményekről, középületekről. Igen erős pártfogója volt a *Hungary* a megszületőben levő magyar sportéletnek, képes beszámolókat közölt az angol közönség körében már népszerű sportágak (labdarúgás, evezés, lovaglás, sízés, korcsolyázás) magyarországi térhódításáról. Az összkép természetesen idealizált volt, a valóságos helyzetnél kedvezőbb színben, fejlettebbnek mutatta be Magyar-

7. „... mindazt, ami hazánkban szép, nagy és figyelmet érdemlő alkotás lehetőségig hűen és szépen reprodukált képekben, megfelelő szöveg kíséretében mutassam be az angol és amerikai szalonokban. Általuk értett nyelven hétről-hétre lankadatlanul bizonyítani fogom azt, hogy van olyan ország is, amely méltán nevezhető tündérországnak és a megtekintése élvezetet hoz.” Országos Levéltár (OL.) K 26 (Miniszterelnökség) 1908—V—1395. LUKÁCS L. pénzügyminiszter 1904. márc. 31-i átirata.
8. Uo. A miniszterelnökség 1904. ápr. 11-i döntése.
9. „Vállalatom anyagi terhei alatt roskadozva egy idealista kétségbeesésével kell tapasztalnom, hogy a magas Ministerium engem mindeztideig tudomásul sem vett, sőt attól kell tartanom, hogy talán egyenes alázatos kérelmemmel elutasított.” Ez alkalommal „az előkelő angol és amerikai cluboknak, furdó- és kirándulóhelyek igazgatóságának” küldendő ingyenes példányokhoz kért támogatást. OL. K 26. 1904—V—2392. GOLONYA 1904. máj. 21-i beadványa.
10. OL. K 26. 1904—V—6145. GOLONYA 1904. dec. 31-i beadványa.

országot — de a lap jellegéből, funkciójából, sőt magából a korból ez természetszerűleg következett.

Ugyancsak részletesen foglalkozott GOLONYA lapja propagandája eredményeivel, különféle angol és amerikai intézmények, társaságok és magánszemélyek magyarországi látogatásaival, kiemelve a vendégek elismerő szavait, átvéve az utazásról Angliában megjelent beszámolókat. E látogatások különösen a koalíciós kormány 1906-os hatalomra kerülése után élénkültek meg, itt járt többek között a British Committee for the Study of Foreign Municipal Institutions, az Eighty Club, az Association of the Chambers of Commerce küldöttsége, W. J. BRYAN, az Egyesült Államok demokrata párti elnökjelöltje, Th. ROOSEVELT volt elnök.¹¹ Gyakran jelentek meg a *Hungary*-ban a kevésbé neves látogatók elismerő nyilatkozatai, lelkes köszönőlevelei is.¹²

Érdekes, hogy ebben a szórakoztató jellegű folyóiratban a magyar, különösen pedig a kortársi magyar irodalom milyen szerényen volt képviselve. Vers gyakorlatilag sosem, elbeszélés pedig túlnyomó részben csak műkedvelők tollából jelent meg. Leginkább még az irodalomtörténet volt képviselve a *Hungary* hasábjain a magyar költészet és próza nagyjainak bemutatásával, a legtöbbször a budapesti egyetem angol professzora, YOLLAND Artur írásaival.¹³

Magától értetődik, hogy a magyar—angol/amerikai kapcsolatokat minden téren ápolni igyekvő *Hungary* előszeretettel hivatkozott a történelmi előzményekre, a SZENT ISTVÁN udvarába menekült angol királyfiaktól¹⁴ az Arany Bulla és a Magna Carta vélt rokonságán keresztül¹⁵ és az angol királyi család RHÉDEY Claudina révén fennálló magyar rokonságáig¹⁶ és VII. EDWARD magyarországi kapcsolataiig.¹⁷ Az angol flotta egységeinek időszakos fiúmei látogatásai szintén bő teret kaptak a lapban.¹⁸ Az angliai magyar egyletek működését is rendszeresen figyelemmel kísérte GOLONYA, beszámolt rendezvényeikről, angol támogatóikról. Az amerikai rokonszenv ápolását a budapesti WASHINGTON-szobor fölállítással kapcsolatos cikkek is jelezték.¹⁹

A külső jelekből is nyilvánvaló anyagi nehézségek,²⁰ a gyér hivatalos támogatás ellenére a *Hungary* közel tizennégy éven át változatlan külsővel

11. A lapnak a koalíciós kormány időszakában megélnkül politikai tevékenységére és a fontosabb látogatásokra az alábbiakban még visszatérek.

12. Két jellegzetes ilyen levél: Lt. Col. FOX, 1904. szept. 15. 11—12. és C. WILKINSON, 1906. aug. 1. 10—11.

13. Pl. Alexander PETŐFI, *Poet of the Hungarian War of Independence*. 1904. márc. 15.—1905. jan. 1.

14. 1911. márc. 15. és jún. 15.

15. Elemér HANTOS: *The Magna Carta of the English and of the Hungarian Constitution* (London, 1904) c. munka ismertetése, 1905. aug. 6—8.

16. 1905. máj. 15. 2—4; 1906. febr. 15. 3—4. VÁMBÉRY Ármin, a neves orientalista kezdeményezésére az angol trónörökös és felesége állíttatta föl RHÉDEY Claudina erdőszentgyörgyi kétnyelvű emléktábláját.

17. 1907. ápr. 15.

18. Pl. 1905. aug. 1. 6.

19. 1906. aug. 1. 2—4.; szept. 15. 3—5.

20. Az első évben öt ízben is változott a szerkesztőség és kiadóhivatal címe. 1904 végétől e téren is stabilizálódott a lap, megmaradt a VIII., Csepreghy utca 2. sz. alatt.

és változatlan áron megjelent. Példányszámáról, sajnos, nincs adatunk, legföljebb annyi, hogy 1904 I. negyedévében postai úton belföldre mindössze 72, külföldre 81 példányt, illetve küldeményt szállítottak belőle, s a következő három negyedév adatai nagyjából hasonlóak.²¹ A példányszám természetesen ennek sokszorososa lehetett. GOLONYA beadványaiban gyakran hivatkozott lapja kedvező angolai sajtóvisszhangjára, de a mellékelt lapkivágások, a *Hungary* által is átvett vagy ismertetett cikkek javarészt csak kis hatókörű, vidéki angol lapokra tudtak hivatkozni. Valószínű, hogy a *Hungary* olvasóinak és támogatóinak jelentős része nem külföldről, hanem a hazai angolul olvasó közönségből, arisztokrata és nagypolgári családokból került ki. A lapban fényképekben bemutatott nagybirtokos és nagytőkés családok, ezek báljai, esküvői egyaránt utalhattak a támogatók személyére és a lap olvasóinak sznobisztikus érdeklődésére.

A *Hungary* jelentős részét valószínűleg maga a szerkesztő-tulajdonos, illetve felesége írta vagy fordította. A névvel aláírt cikkek szerzőinek egyik csoportját angolul tudó vagy angolai propaganda-mondanivalóval rendelkező magyar közhivatalnokok (NAGY Dezső, AMBRÓZY Gaszton, a Kereskedelemügyi Minisztérium londoni képviselője, RUTTKAY Vilmos), tanárok (a kolozsvári unitárius professzor, KOVÁCS János, a fiatal GERMANUS Gyula), politikusok (BATTHYÁNY Tivadar, MAILÁTH József) — minden bizonnyal GOLONYA személyes ismerősei — írták. Angol anyanyelvű munkatársak nélkül azonban a *Hungary* nem létezhetett volna. GOLONYA londoni képviselője bizonyos Mrs. Sheena MACDONALD volt, s valószínűleg az ő révén jelentek meg egyes skót lapokban (*Glasgow Herald*, *Aberdeen Free Press*) a *Hungary*-t, illetve Magyarországot méltató írások. Formálisan nem tartozott a laphoz, de állandó levelezője volt W. H. SHRUBSOLE. Ez az egykori kiskereskedő, ma is népszerű angol vallásos himnuszok szerzője és vezényelője, autodidakta amatőr geológus és paleontológus, hatvanéves kora után Magyarország angolai népszerűsítésének szentelte napjait. Éveken át több száz vetített képes előadást tartott Magyarországról, amelyekben az ország természeti szépségeit, lakóinak szabadságszeretetét és Ausztriával szembeni jogos igényeit hirdette, ecsetelte a magyarok angolbarátságát, a kedvező magyarországi tőkebefektetési lehetőségeket, elárasztotta az angol lap-szerkesztőségeket Magyarország közjogi helyzetére és helyneveinek helyes (magyaros) írására vonatkozó korrekciókkal, eredményesen interveniált az Admirálisnál és a Hadügyminisztériumban a magyar himnusz hivatalos elfogadása és játszása tárgyában, sűrűn hozott Magyarországra turista-csoportokat, s rendszeresen polemizált a magyar politikát bíráló angolai sajtómegnyilvánulásokkal. Szerteágazó tevékenysége hétről hétre nyomom követhető a *Hungary* hasábjain, a legmelegebb méltatás („szobrot érdemelne”) kíséretében.²² SHRUBSOLE szemlélete teljesen megegyezett a *Hungary* lelkesedő magyar nacionalizmusával: „a magyarokat hűen ábrázolja,

21. Kimutatás a postai úton szállított lapokról. 1904. OL K 26 1904—V—1847. Összehasonlításként a francia nyelven kiadott *Revue d'Orient et de la Hongrie*-ből 1904 I. évnegyedében belföldre 131, Ausztriába 32, külföldre 332 példányt szállítottak.

22. W. H. SHRUBSOLE (1837—1915 után) életrajzára ld. 1908. ápr. 1. 98—101. — V.ö. GYÖRY Ilona: *Shrubsole Vilmos.* = *Vasárnapi Újság*, 1902. márc. 16. 161—162.

mint becsületes és ambiciózus, hazafias hévvel és magasztos eszményekkel teli nemzetet, amelyet azonban a külső politikai befolyások bekerítik és megbéklyózzák”.²³ Ugyancsak tevékeny közreműködője volt a *Hungary*-nak főnnállása első három évében Miss Alice VIALLS, az egyik vezető liberális angol napilap, a *Daily News* újságírója. A szerkesztő mellett azonban a kulcsszerepet a Magyarországon élő és publicisztikai tevékenységet is folytató angolok töltötték be. Közöttük elsőként Arthur B. YOLLANDOT, azaz YOLLAND Arthurt, a budapesti Tudományegyetem Angol Intézetének egykori professzorát²⁴ kell megemlíteni, aki 1910-ig számtalan aktuális politikai vonatkozású cikket és ismertetést, továbbá néhány irodalomtörténeti tanulmányt közölt a *Hungary*-ban. 1904-től 1907-ig vagy 1908-ig élt Magyarországon W. B. FORSTER BOVILL, az *Echo* és más angol lapok budapesti tudósítója, aki ez idő alatt rendszeresen írt a *Hungary* számára is,

23. 1904. febr. 1. 4–5. — SHRUBSOLE tevékeny szerepet vállalt 1905-től a magyarországi Függetlenségi Párt politikájának és törekvéseinek a védelmezésében és angliai népszerűsítésében, s Magyarországot Németországtól elválasztva, Anglia szövetségeseként szerette volna látni. V.ö. SHRUBSOLE 1908. februári beadványa GREY külügyminiszterhez és a febr. 27-én ráírt megjegyzések, Public Record Office (PRO), Foreign Office (FO) 371/398/6831.
24. YOLLAND Arthúr, eredeti nevén Arthur B. YOLLAND (1874. máj. 24. — 1956. nov. 12.) 1896-ban szerzett kitüntetéses B. A. fokozatot Cambridge-ben a klasszikus nyelvekből. Magyarországot iránt JÓKAI angolra fordított regényei keltették föl érdeklődését, 1896-ban Budapestre jött, s a Műegyetemen angol nyelvet kezdett tanítani. A magyar nyelvvel, történelemmel és közállapotokkal megismerkedve, s az angol–magyar „nemzeti sajtóságok” között lelt hasonlóságtól elbűvölve a két nép kultúrája és szokásai közötti közvetítést választotta élethivatásul. 1903-ban a budapesti tudományegyetemen John BOWRING PETŐFI-fordításából doktori fokozatot szerzett. Az angol irodalom nagyjait magyarul, s a magyar klasszikusokat angolul ismertető néhány tanulmánya mellett elsősorban mint szótárszerkesztő szerzett érdemeket, vált ismertté Magyarországon, de említést érdemel az is, hogy igen sokat tett az Angliában népszerű és tömegesen üzött sportágak, mindenek előtt a labdarúgás, az evezés és a korcsolyázás magyarországi meghonosításáért, illetve népszerűsítéséért. A magyarok iránti lelkes barátsága szélsőségekre is ragadta, magáévá tette és Angliában is propagálta a Függetlenségi Párt jobbszárnyának sovinszta és irreális nemzeti céljait. Agresszív hangú, szerencsétlen érvelésű — s így könnyen támadható — polemikus írásokban próbált szembeszállni az 1905-ben parlamenti többséghez jutó magyarországi koalíció nacionalista politikáját bíráló angliai publicisztikával. (pl.: *The Constitutional Struggle of the Hungarians. An Answer to Scotus Viator & Co.* London, 1907) Ezzel is összefügg, hogy 1908-ban fölvetette a magyar állampolgárságot, APPONYI Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig kinevezete a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen az angol nyelv és irodalom rk. tanárává. Így ő honosította meg Magyarországon az anglisztikát, vezetése alatt jött létre az egyetem Angol Intézete. Az I. világháború alatt angol nyelven erősen rokonszenvező hangú történeti összefoglalást jelentetett meg Magyarországról (*Hungary*. London—New York, 1917. XII, 336). A háborúval kapcsolatos nyilvános állásfoglalásaiban új hazája mellé állt, s ezzel hosszú időre nemkívánatos személy lett a brit külügyminisztérium szemében. 1920 után a magyar revíziós törekvések tevékeny támogatója volt, mindenekelőtt a Nagy-Britannia felé irányuló magyar propaganda fordítójaként. 40 éves tanári működésekor az *Angol Filológiai Tanulmányok* 1937. évi kötete köszöntötte, s ebben KORNIS Gyula méltatta (5–8. l.), az 1944. évi kötet pedig *Yolland Emlékkönyve* formájában jelent meg, 70. születésnapja alkalmából. Személyével újabbban a londoni egyetem Szláv- és Keleteurópai Intézetében foglalkozott Peter SHERWOOD, akinek YOLLAND-bibliográfiája a debreceni *Angol Filológiai Tanulmányok*.

főként politikai témájú könyvismertetéseket.²⁵ Magyar sovinizmustól áthatott cikkek szerzőjeként szerepelt a lapban C. TOWNLEY-FULLAM, aki egészen 1918 végéig Magyarországon lakott.²⁶ Az 1910-es években jelentkezett a *Hungary* hasábjain a budapesti angol olvasókör (Anglo—American Literary Society) titkára, Arthur DELISLE.²⁷ A világháború alatt a lap angol anyanyelvű főmunkatársa, a Kolozsvárt angolt tanító ír J. J. DEMPSEY lett.²⁸ Érdekes, hogy az angol közreműködők általában a brit Liberális Párt hívei voltak, de a magyarországi viszonyok ismertetésében nem érvényesítették liberális, sőt radikális elveiket, illetve alaptalan illúziókat tápláltak a magyar Függetlenségi Párt liberalizmusa és nemzeti céljai iránt, s nem csatlakoztak az angliai liberális—radikális körökben a magyar politikával kapcsolatban 1907-től mind erősebb kritikai irányzathoz, de nem is tudták azt ellensúlyozni.

Szerzőként is, témaként is szóba jöttek a *Hungary* számára az angol nyelvterületen élő, s ott gazdasági vagy irodalmi tevékenységgel maguknak nevet szerzett magyar származású személyek. Ezek szereplésében, bemutatásában azonban az esetlegesség, a véletlen személyes kapcsolatok, s talán a politikai rokonszenv érvényesült. Így több ízben írt a lapba PIVÁNYI Jenő amerikai magyar újságíró,²⁹ s REICH Emil Londonban élő népszerűsítő író és előadó, a Függetlenségi Párt nemhivatalos ügynöke, akinek tevékenységéről majd haláláról részletesen is megemlékezett GOLONYA.³⁰ Feltűnő ugyanakkor, hogy az angol—magyar kulturális és történelmi érintkezések olyan ismert és sokat publikáló ismerői, kutatói, mint a Londonban élő KROPF Lajos vagy a két neves budapesti történész, ANGYAL Dávid és MARCZALI Henrik, nem szerepelt a *Hungary*-ban, sem szerzőként, sem témaként. E mögött valószínűleg nemcsak személyi (illetve gazdasági) megfontolások, de politikai ellentétek is rejlettek: GOLONYA lapjának függetlenségi—koalíciós irányvonala, ami természetesen nem tetszett a régi szabadelvű párti ortodox 67-eseknek.

A *Hungary* írásainak egysíkúsága, szerzőinek korlátozott száma, intellektuális színvonalának vérszegénysége azonban nem annyira politikai,

25. W. B. FORSTER BOVILL-ről az angol életrajzi lexikonok nem tudnak. Magyarországi tartózkodása alapján írt egy könyvet: *Hungary and the Hungarians* (London, 1908). A *Hungary* szerint 1910-ben liberális párti képviselőjelölt volt.
26. C. TOWNLEY-FULLAM neve néhány korabeli angol folyóiratban megjelent cikk és tanulmány alatt szerepel, egyébként szintén ismeretlennek tekinthető. A világháború után hazatért Angliába, akkor írt memorandumára ld. ARDAY Lajos: *Angol—magyar viszony a polgári demokratikus forradalom idején az angol levéltári források tükrében. Történelmi Szemle*. 1975. XVIII. évf. 264.
27. Arthur L. DELISLE társszerzője volt (L. KELLNER és P. ARNOLD társaságában) az *Austria of the Austrians and Hungary of the Hungarians* (London, 1914) c. könyvnek. DELISLE 1914 őszén visszatért Angliába és ott felajánlotta szolgálatait Magyarországnak Ausztriával és a Központi Hatalmakkal való szembefordítására PRO, FO 371/1900/67 367.
28. John J. DEMPSEY magyarországi éveiről is beszámol visszaemlékezéseiben: *Storms over the Danube*. London, 1938.
29. Itt számolt be először arról a föltevésről, hogy az Amerikába eljutó vikingek között említett TYRKER magyar volt. 1905. nov. 1. 12—14. PIVÁNYI ld. GÁL István: *Jenő Piványi, historian of American—Hungarian relations and his bibliography. Angol Filológiai Tanulmányok* 8. Debrecen, 1974.
30. 1906. ápr. 1. 8—9.; jún. 1. 9—10.; 1907. márc. 1. 7—8.; 1910. dec. 15. 385.

mint inkább gazdasági okokkal magyarázható. Ez a lap sosem vált azoknak a köröknek, irányzatoknak a hivatalos, komolyabb mértékben támogatott szócsovévé, melyeknek a céljait, reményeit önként magáévá tette: lényegében véve amatőr vállalkozás maradt mindvégig. Szerzői honoráriumot GOLONYA nem fizetett,³¹ így attól közölt, aki ingyen is írt neki, rá volt szorulva az angolul már megjelent, s másodközlésre alkalmas írásokra, saját műveltsége pedig elégtelen volt egy lényegében egyszemélyes folyóirat színvonalas megtöltéséhez.

A színvonal hiányát azután — hasonlóan a korabeli, sőt mondhatjuk az európai sajtó zöméhez — a hangos sovinizmus volt hivatva leplezni vagy feledtetni. A *Hungary* írásaival támogatta a kor nagy illúzióit, a megalapozatlan nemzeti ambíciókat, az önelégült közszellemet, s mindezt liberális frázisokba csomagolva. A századelejei magyar nacionalizmus számos jellemzője megtalálható a *Hungary*-ban: a historizáló történelemszemlélet, az Ausztriával szembeni közjogi radikalizmus párosítva sok politikailag konzervatív vonással, a magyarországi nemzetiségekkel és a Balkán nemzetállamaival szembeni paternalisztikus felsőbbiségtudat, a magyarországi társadalmi kérdések negligálása. Egészében véve tehát a *Hungary* politikai arculatát a Függetlenségi Párt jobbszárnyán (de jórészt centrumán is) domináló nézetek jellemezték, vagyis APPONYI Albert konzervatív és klerikális elemekkel átszótt, illúziókat kergető nacionalizmusa. Minderre néhány példa: közvetlenül megindulása után a lap cikksorozatot kezdett a magyar történelemről, ebben ÁRPÁD „a magyar nemzet első alkotmányos fejedelme”,³² Magyarország a keresztény Európa örökös védelmezője, az 1621-es, 1645-ös és 1711-es bécsi, linzi és szatmári békék „garantálták az ország számára a vallásszabadságot és az alkotmányos kormányzatot”,³³ és sikerült 1848/49-ről is egyszerre szólni erős nemzeti büszkeséggel és az uralkodó iránti messzemenő tapintattal. A közjogi kérdést az ellenzékivé vált BÁNYFY Dezső,³⁴ Magyarország alkotmánytörténetét pedig APPONYI Albert előadása nyomán³⁵ ismertette a *Hungary*.

A FÜGGETLENSÉGI PÁRTI POLITIKA KÖZVETLEN SZOLGÁLATÁBAN

Már láttuk, hogy a pártpolitikától elvben elzárkózó *Hungary* témáival, interpretációival kezdettől fogva egyértelműen a Függetlenségi Párt jobbszárnyának álláspontját képviselte, hangneme és irányvonala igen közel állt RÁKOSI Jenő *Budapesti Hírlapjához*; ez a lap ugyancsak nagy súlyt helyezett Anglia politikai és gazdasági támogatásának a megnyerésére. A *Hungary* nem is volt közömbös az 1903-tól megélénkülő közjogi küzdelem

31. GERMANUS Gyula szóbeli közlése, 1976. máj. 18-án. GOLONYA csupán vasúti szabadjegyekkel, színházi belépőkkel stb. honorálta szerzőit.

32. 1904. jan. 15.

33. 1904. jan. 30.

34. 1904. márc. 1.

35. 1907. júl. 1-én kezdte közölni APPONYI összeállítását, amelyben a 48-as közjogi szemlélet alapján kapcsolta össze az ősi magyar alkotmányt és az Ausztriával szembeni közjogi igényeket.

íránt, amely egyfelől a kormányzó Szabadelvű Párt és ellenzéke, másfelől a magyar nemzeti követelések (önálló magyar hadsereg, illetve magyar vezényszó, gazdasági különválás) és az ezeknek ellenálló bécsi udvar, illetve az ausztriai kormány között folyt. Amikor a koalícióba tömörült ellenzék az 1905. januári választásokon győzelmet aratott, a *Hungary* a pártpolitikai semlegesség látszatát földalva nyíltan a győztesek oldalára állt, s a koalíció Angliában erkölcsi és politikai támogatást kereső irányvonalát a maga eszközeivel készségesen támogatta. Az alkotmányos válság kiindulópontját képező hadseregekérdésben egy éven át folytatásokban közölte az egyik koalíciós vezér, APPONYI álláspontját,³⁶ YOLLAND pedig kilenc évi magyarországi tartózkodására hivatkozva cikksorozatban vállalta a vitatott kérdésekben „az igazság” kimondását.³⁷ A mind súlyosabbá váló válság alatt a *Hungary* — a magyar sajtó többségéhez hasonlóan — egyre hangosabban támadni kezdte a *Times* Bécsben élő ausztria-magyarországi tudósítójának, H. Wickham STEEDnek a személyét, aki naponta megjelenő cikkeiben erős kritikával illette a magyar koalíció magatartását.³⁸ YOLLAND STEED szemére vetette, hogy „bécsi szemüvegen át” nézi az eseményeket,³⁹ majd „az igazság tudatos elferdítésével” vádolta, és a nyilvánosság előtt fölhívta a *Times* főszerkesztőjét, hogy „vagy utasítsa bécsi tudósítóját az igazság közlésére, vagy küldjön olyan tudósítót, akinek a szemüvege piros-fehérvörös is”.⁴⁰ Az angol közönség megnyugtatóására YOLLAND azt is kijelentette (egyébként teljes joggal), hogy „a jelenlegi magyar nemzeti mozgalom” nem akar elszakadni Ausztriától, csak a két ország kapcsolatát a tényleges egyenlőség alapjára kívánja helyezni.⁴¹ STEED írásaiban azonban tényleges ferdtéseket, tévedéseket YOLLAND sem talált, támadásainak élessége ezért csak azzal magyarázható, hogy a *Times*-tudósító lapjában leleplezte a koalíció magatartásában rejlő önellentmondásokat, következtelenségeket, s ezzel személyére vonta az Angliától sokat váró koalíciós vezetérek és sajtójuk — köztük a *Hungary* — haragját. A koalíció rövidlátó önhittségét mindenestre jól jellemzi, hogy miközben célul tűzte ki Anglia megnyerését, éles és tartalmilag megalapozatlan támadásokba bocsátkozott annak „nemzeti intézménye”, a *Times* ellen.⁴²

1905—06-os kampányában a *Hungary* fölhasználta a Magyarországon megfordult és a koalíció céljaival rokonszenvező angolok leveleit,⁴³ FORSTER

36. *The Army Question in Hungary*. 1905. márc. 15. — 1906. márc. 1. E sorozat APPONYITól a *Monthly Review* 1905. januári számában megjelent tanulmány átvétele.

37. *The Truth about Hungary*. 1905. máj. 1. — júl. 15.; szept. 15.; nov. 15.

38. STEED nézeteivel részletesen foglalkozik tanulmányom: *A Times és Magyarország az 1904—1906-os politikai válság idején*. = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1972.

39. 1905. máj. 15. 6—8.

40. 1905. júl. 1. 6. — Ez a cikk válasz volt a *Times* jún. 22-i vezércikkére, noha érdemi kérdésekben nem vitatkozott azzal.

41. 1905. júl. 15. 2—4.

42. Mit szólhattak az esetleges angol olvasók YOLLAND vitastílusához, aki pl. az *Independent Review*-t azért támadta, mert a magyar válságról az osztrák Josef REDLICHTől közölt cikket, majd büszkén jelentette ki: „A cikket nem olvastam, de el tudom képzelni, milyen szellemben íródott.” 1905. nov. 15. 2—4.

43. 1905. okt. 15.; nov. 15. 8. — Az utóbbi szerzője Dr. HARVEY Liverpoolból, akinek a *Liverpool Post*-ban megjelent, a magyarokat dicsérő cikkét a *Hungary* is átvette. (1906. jan. 1. 10.).

BOVILL YOLLANDnál tapintatosabb hangú, de nem kevésbé pártos megnyilatkozásait,⁴⁴ s TOWNLEY-FULLAM heves bizonygatását, hogy „Magyarország nem a Közel-Kelet, hanem a Távol-Nyugat része, ... a tudományok terén, a politikai nézetekben, a művészetben épp annyira nyugati, mint amennyire Oroszország alapvetően ázsiai”.⁴⁵ A *Hungary* londoni képviselője, Sheena MACDONALD nagyfokú politikai naivitással fölvetette, miért mondanának Angliában nemet Magyarországra igényeire, amikor üdvözölték Norvégia különválását Svédországtól, majd a korabeli magyar illúziókkal összhangban kijelentette: „semmi kétség sem férhet hozzá, s majd beigazolódik, hogy alkotmányos jogai birtokában Magyarország politikailag és kereskedelmileg nagyhatalommá fog válni”.⁴⁶ Mrs. MACDONALD röviddel később beszámolt „egy magas szintű intellektuális találkozó”-ról egy bizonyos TOYNBEE kisasszony házában, ahol a Magyarországon járt Miss VIALLS előadást tartott tapasztalatairól, s noha „a magyar vezényszó kérdésében nem alakult ki a remélt egyetértés... akik belülről is ismerték Magyarországot”, azok kiálltak e követelés mellett”.⁴⁷

A magyarországi belpolitikai válság kedvező talajt nyújtott az új korszakba, magasabb szintre lépő nemzetiségi mozgalmak megerősödéséhez, s ez a téma mind nagyobb figyelmet keltett Angliában is. E kérdésben a magyar politika — s vele együtt a *Hungary* is — defenzívában volt, s pozitív program híján csak az angol sajtóban megjelenő bírálatok, vádak visszautasítására, cáfolatára tudott szorítkozni. A *Westminster Gazette* c. tekintélyes liberális délutáni lap 1905 elejei, a magyarországi románok elnyomásáról szóló cikkét TOWNLEY-FULLAM mint Bécsből inspiráltat utasította vissza, de legalább cáfolni próbálta érveit,⁴⁸ viszont YOLLAND a *Contemporary Review* c. havi szemlében DRAGHICESCU bukaresti professzortól megjelent (egyébként riasztóan sovíniszta, ferdítésektől hemzsegő) cikket „egy rakás szemét”-nek titulálta, s kijelentette, hogy „aki magyar földön él, magyar levegőt szív, magyar kenyeret eszik”, az származásától függetlenül köteles magyar hazafiként érezni, ezért „a magyar politikusok az egyetlen lehetséges politikát követik, amikor Magyarországot egyetlen homogén nemzet országává próbálják tenni”.⁴⁹ Ennek sikerét remélte a *Hungary* is, s hogy a magyar népelem arányának növekedése „meg fogja változtatni az angol közvéleménynek a magyarországi nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontját”.⁵⁰

A „darabont kormány” idején a magukat néptribunnak képzelő koalíciós pártvezérek azzal áltatták magukat, hogy egy új 48 hősei, s amikor a parlament bezáratásával kezdetét vette színjátékuk kényszerű befejezése, csodálkoztak, hogy a külföld ebben nem lát új Világost, új Aradot. Pa-

44. 1905. júl. 1. 7–9.; dec. 1. 3–6. — Az utóbbiban idézi a *Times* 1885-ös szavait, hogy 1867-ben Ausztria nem engedményeket tett Magyarországnak, „csak elismerte azon jogait, amelyeket már nem volt ereje tőle megtagadni”, ezért az osztrák–magyar viszonyra nem érvényes az angol–ír analógia.

45. 1905. febr. 15. 1–3.

46. 1905. dec. 1. 11–12.

47. 1906. jan. 1. 9–10.

48. 1905. febr. 15. 1–3.

49. 1905. ápr. 15. 11–13.

50. 1906. febr. 15.

naszukat átvette GOLONYA is. „Anglia és Amerika híres arról, hogy az elnyomott népek fáradhatatlan bajnoka. Ezért a magyarok türelmesen várják a barátság kifejezését, az érdeklődésnek azt a leírt vagy kimondott jelét, amelyet a múltban bőségesen megkapott minden elnyomott népfaj. A sötétbőrű afrikai törzsek sosem szenvedtek hiányt a londoni vagy washingtoni támogatókban... De ma senki sem emeli föl szavát, s a magyar nép háta meggörnyed... senki sem zúgolódik, amint levagdossák az alkotmányos biztonság fájának ágait, miközben mindenki örvendezve köszönti azt a nemzetet, amely győzelmesen kerül ki vértelen forradalmából. Magyarország és Skandinávia!”⁵¹ Az angol sajtó vezércikkíróinak címzett szemrehányás mást sejtet a brit közvélemény hangulatáról, mint Sheena MACDONALD, aki ugyanekkor elégedetten nyugtázta: „Magyarországot sosem ismerték olyan jól, mint a mai Angliában, talán még sosem volt ügyének ennyi híve és rokonszenvezője...”⁵² A magyarországi viszonyok ismerete egyébként még korántsem garantálta a szimpátiát.

A koalíció 1906. áprilisi behódolását és hatalomra kerülését a *Hungary* a magyar közvéleményhez hasonlóan győzelemként üdvözölte, a lap londoni híveinek irodájában fölvonták a magyar zászlót, GOLONYA pedig úgy érezte, lapja végre kormányorgánummá vált, s ennek megfelelő bánásmódra számíthat hivatalos részről. A koalíciós kormány programját gróf MAILÁTH József⁵³ ismertette a *Hungary*-ban hosszabb cikk keretében: a férfiak általános választójoga, korszerű szociálpolitika, garanciák az alkotmány védelmére, hogy a FEJÉRVÁRY-kormányhoz („amely az alkotmányunk, társadalmi intézményeink és nemzeti életünk energiája kárára végzett pusztító munkájával túlszárnyalta a törököket és a tatárokat”) hasonló abszolutista kísérletek meg ne ismétlődhessenek, végül a nemzetiségek megbékítése „a belső gyújtogatók” megfékezésével.⁵⁴ A *Hungary* meglepéssel nyugtázta, hogy munkatársa, W. B. FORSTER BOVILL jóvoltából az angol sajtó magyarországi tájékozódása is biztosítva lesz, mert az ő közvetítésével már közvetlenül Budapestről kapja híreit a *Daily Mail*, a *Daily Chronicle*, a *Morning Leader*, a *Tribune*, a *Westminster Gazette* és a *Manchester Guardian*.⁵⁵

Óvatos formában GOLONYA lapja részt vállalt a Függetlenségi Párt egyes köreinek ama próbálkozásában is, hogy Magyarország folytasson Ausztriától független külpolitikát, s Németországgal szakítva Anglia támogatásával álljon a balkáni kis államok angolbarát szövetségének élére.⁵⁶ A *Vilmos* aláírású cikk szerint „sokfelé hallottam suttozni a kívánságot,

51. 1906. márc. 15. 6–8. — Skandináviára a cikk a svéd–norvég unió békés megszűnése kapcsán utalt.

52. 1906. márc. 1. 9.

53. Országgyűlési képviselő, a KÁROLYI Sándor kezdeményezte agrárius szövetségi mozgalom egyik vezetője. Különböző angol lapokba írt cikkeiben a koalíciós kormány álláspontját képviselve szállt szembe a Magyarországot érő bírálatokkal.

54. 1906. jún. 15. 3–6.

55. 1906. máj. 15. 14.

56. Ezt a próbálkozást, amelynek angliai exponense a *Hungary* által mindig nagy elismeréssel emlegetett REICH Emil volt, részletesen tárgyalja *A brit külügyminisztérium és Magyarország c., a Történelmi Szemle* 1977/2. számában megjelent tanulmányom.

hogy fűzzük kapcsolatunkat szorosabbra Angliával, eljutottak hozzám egy olyan követelés halvány visszhangjai, hogy hozzunk létre *entente*-ot Angliával. . . Magyarországnak egy napon valószínűleg szövetségesre lesz szüksége”. Ehhez *Vilmos* szerint hosszú, Magyarországról kiinduló munkára van szükség, „Németország befolyásának gátat kell szabni, s ez lehet az egyik leghatásosabb eszköz” az angol–magyar *entente* létrehozásához.⁵⁷ FORSTER BOVILL a rövid életű szerb–magyar barátkozás idején, a magyar újságírók belgrádi útja kapcsán e koncepció jegyében jelentette ki, hogy „Ausztria lehetetlen, de egy balkáni konföderáció nem valószínűtlen”,⁵⁸ röviddel később pedig biztatta a magyarokat, vegyék tudomásul a balkáni népek fejlődését, és tekintsenek növekvő politikai és kereskedelmi függetlenségükre rokonszenvvel.⁵⁹

Az angol–magyar *entente* előmozdításának meglehetősen ügyetlenül megválasztott és végrehajtott lépése volt az 1906 januárjában nagy választási győzelmet aratott angol Liberális Párt egyik nem hivatalos szervezete, az Eighty Club 1906. szeptemberi magyarországi látogatása, amit a brit Kereskedelmi Kamarák Szövetsége küldöttségének októberi útja követett. Az előbbivel a magyar kormánykoalíció célja az angol politikai támogatás megszerzése és deklarálása, az utóbbival a gazdasági különváláshoz szükséges brit tőkebefektetők megnyerése volt.⁶⁰ A *Hungary* a koalíciót támogató sajtóorgánumonokon is túltéve lelkesedett az angol vendégekért: „Önökre építjük kereskedelmi jövőnk megalapozásának reményeit.”⁶¹ Magukat a látogatókat sikerült is megnyerni,⁶² de az angol sajtó többsége és az angol politika felelős tényezői bizalmatlanul fogadták a magyar kísérleteket, amelyek végeredményben nem értek el mást, mint a magyarországi viszonyok fölötti brit kritika megerősödését.

A koalíciós kormányzat idején a *Hungary* egyrészt folytatta korábbi országismertető-népszerűsítő tevékenységét, FORSTER BOVILL átdolgozásában folytatásokban közölte a millenium idején angol nyelven is megjelent *Az ezredéves magyar állam és népe* c. munkát,⁶³ másrészt nyíltan propagálta a kormány intézkedéseit, közölte, illetve ismertette egyes tagjainak írásait. GOLONYA följajánlotta az érdeklődők számára a Földművelésügyi Minisz-

57. 1906. máj. 1. 7–8.

58. 1906. jún. 15. 8–9.

59. 1906. júl. 15. 3–4.

60. E kudarcba fült kísérletet ismertettem tanulmányomban: *A londoni Eighty Club magyarországi látogatása 1906-ban.* = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1973.* 291–311.

61. 1906. okt. 1., okt. 15.

62. Sir Albert ROLLIT, a londoni kereskedelmi kamara elnöke nyilatkozata, *Hungary*, 1906. okt. 15. 10–12.; a *Financial News* cikke Magyarországról, átvéve *Hungary*, 1906. nov. 4–6. R. S. FRASER 1906. nov. 7-i levele, közölve 1906. dec. 1. 3–4., ROLLIT londoni előadása, 1907. márc. 1. 7–8.; J. E. ALLEN cikkei 1906. nov. 1. 7–8. (átvéve a SPEAKER 1906. októberi számaiból); végül az Eighty Club által kiadott könyv: *Hungary, its People, Places and Politics.* London, 1907. Ismerteti A YOLLAND, *Hungary*, 1907. ápr. 15. 6–8.

63. J. JEKELFALUSSY (ed.): *The Millenium of Hungary* Bp. 1896. — E vállalkozáshoz GOLONYA még a FEJÉRVÁRY-kormány alatt, 1905. nov. 10-én segílyt kért a Pénzügyminisztériumtól, de fedezet hiányában kérését elutasították. OL K 26. 1908–V–1395.

térium tevékenységét angol nyelven ismertető kiadványok megküldését,⁶⁴ folytatólagosan közölte APPONYI két közjogi írását,⁶⁵ beszámolt az állami munkáslakás-építésekről,⁶⁶ a székelyföldi akcióról,⁶⁷ KOSSUTH Ferenc szociálpolitikai terveiről és a kormány lépéseiről,⁶⁸ APPONYI nevelésügyi törvénytervezeteiről,⁶⁹ s SZTERÉNYI kereskedelemügyi államtitkár iparpártoló tevékenységéről.⁷⁰ TONELLI Sándor az új hajózási törvényről írott beszámolójában kifejezetten hivatkozott Magyarország 1916-ra tervezett gazdasági különválására,⁷¹ s mellékesen jelezte a koalíciós kormány igényét Dalmáciára.⁷²

Korábbi magatartása és 1906. április utáni tevékenysége alapján tehát GOLONYA nem is alaptalanul remélt a kormánytól erkölcsi és anyagi támogatást. Mint WEKERLE miniszterelnök és pénzügyminiszterhez írott egyik folyamodványában írta, „a Hungary kizárólag az államháztartásnak a szolgája és mint ilyen természetesen más helyről mint az államháztartásból segílyt nem várhat”.⁷³ Kisebbségi segílyeket, állami hirdetéseket ugyan kapott már a *Hungary*,⁷⁴ de addigi érdemei alapján, s a korabeli sajtópauszálé rendszer ismeretében ezeknél rendszeresebb, nagyobb támogatást várt. Erre jó alkalmat, kedvező formát kínált az 1908 nyarán Londonban a magyar kormány felhivatalos támogatásával rendezett magyar kiállítás,⁷⁵ amelyre GOLONYA följánlotta „egy nagyszabású, Magyarországot ismertető angol mű kiadását” egy angol céggel közösen, s ehhez a magyar kormánytól segílyként 1000 példány átvételét kérte, az eladási árnál jóval magasabb, 10 koronás árban.⁷⁶ WEKERLE az ajánlatot elfogadta,⁷⁷ de a válasz, majd

64. *The State and Agriculture in Hungary. Report of the Minister of Agriculture Ignatius Darányi on his agricultural administration during the years 1896—1903.* — OTTÓ HERMAN: *International Committee for the Protection of Birds — Hungary, a Historical Sketch. Guide of the Party of English Agriculturists Visiting Hungary in May-June 1902.* — *Law XLV of 1907 (Employers and Farm-Servants). Law XLVI of 1907 (State-aided Ericton of Agricultural Labourers' Dwellings.)*
65. *The juridical nature of the relations between Austria and Hungary*, 1908. febr. 1-től, majd máj. 1-től *A Brief Sketch of the Hungarian Constitution and the Relations between Austria and Hungary.*
66. 1907. jan. 15., ápr. 1.
67. 1907. febr. 1.
68. 1907. febr. 15., márc. 1. és 15.
69. 1907. febr. 1.
70. 1907. jan. 1., febr. 15.
71. 1907. ápr. 1. 13.
72. 1907. ápr. 15. 5.
73. GOLONYA 1908. aug. 3-án iktatott segílykérelme, OL K 26 1910—V—1389.
74. POPOVICS Sándor pénzügyminisztériumi államtitkár 1908. márc. 28-i átiratában értesítette a miniszterelnökséget, hogy „méltányolva a lapnak a hazai érdekek előmozdításában kifejtett, s különösen a hazánkban való idegenforgalomnak emelésére irányuló propagatív működését” utasította a dohányjövődék és az állami vasgyárak központi igazgatóságát, bocsássonak a *Hungary* szerkesztője rendelkezésére fényképeket, s közlés esetén díjazásként 1908-ban 1000 koronáig terjedő összeget fizethetnek ki számára. OL K 26 1908—V—1395.
75. A londoni magyar kiállítással kapcsolatos előkészületek és jelentések java része 1944—45-ben a Kereskedelemügyi Minisztérium 1900—1935 közötti anyagával megsemmisült, de jelentős mennyiségű dokumentum található a Földművelődésügyi Minisztérium elnöki (OL K 178 113/1908, 1134. cs.) és a Miniszterelnökség (OL K 26 1251—XXXIX—1908) iratai között is.
76. Ld. 1. sz. függelék, GOLONYA 1908. márc. 3-i beadványa.
77. Ld. 2. sz. függelék, a miniszterelnökség 1908. márc. 26-i választervezete.

az utalványozás késlekedése, a szerkesztési munka akadozása következtében a munka a kiállítás idejére nem készült el,⁷⁸ s csak 1909-ben jelent meg.⁷⁹ Hogy a könyv GOLONYÁNAK hozott-e hasznot, s ha igen, mennyit, azt nem tudjuk, de tény, hogy rövidesen közvetlen segélykérelemmel fordult a miniszterelnökhöz. Hivatkozott rá, hogy már több ízben mutatott be „angol világlapok által közölt cikkeket, melyek lapom révén Magyarországról közöltettek”, hogy a *Hungary* minden anyagi haszonkereséstől mentesen, kizárólag az állam szolgálatában áll, s ezért a lap fönntartására évi 5000 korona segélyt kért. A válasz elutasító volt: „Fedezet hiányában nem teljesíthető.”⁸⁰

Az igényelt mértékű támogatás elmaradása ellenére a *Hungary* változatlan külsőben (áttérve a folyamatos oldalszámozásra) továbbra is megjelent, s tolmácsolta a koalíció hangzatos nemzeti demagógiáját. Rendszeres és részletes tudósításokban számolt be az 1908. május 9-e és október 3-a között a londoni Earl's Court-ban megrendezett magyar kiállításról, ismertette az ott terjesztett magyar propagandakiadványok kedvező visszhangját, a kedvezőtlen reakciókról pedig hallgatott.⁸¹ Írt a brit mezőgazdasági újságírók 1908. szeptemberi magyarországi körútjáról, s közölte az ennek nyomán megjelent sok cikk rövidebb-hosszabb kivonatát.⁸² Ismertette és ingyenes megküldésre ajánlotta a Központi Statisztikai Hivatal informatív összeállítását,⁸³ beszámolt a Budapesten mind gyakrabban rendezett nemzetközi kongresszusokról, tudományos tanácskozásokról, végül ismertette a Magyarországról ez idő tájt nagy számban megjelent angol nyelvű munkákat.⁸⁴ Ezek a tudósítások, ismertetések tele voltak az ősi magyar alkotmányra, az Európa kultúrájáért és szabadságáért folytatott önfeláldozó küzdelmekre való hivatkozással, Magyarország Ausztriától való közjogi különállásának hangoztatásával, s félreérthetetlenül a további

78. GOLONYA 1908. aug. 25-én táviratban kérte az elmaradt támogatás kiutalását, a miniszterelnökség szept. 24-én átfirt az egyes minisztériumoknak, hogy meghatározott számú példányt vegyenek át a tervezett munkából és fizessék ki. GOLONYA végül novemberben megkapta a kért teljes összeget. OL K 26 1910—V—1389.
79. Percy ALDEN (ed.): *Hungary of To-Day. By members of the Hungarian Government*, etc. London, 1909, Eveleigh Nash.
80. GOLONYA 1908. dec. 17-i kérelme és a miniszterelnökség 1909. febr. 8-i válasza. OL K 26 1908—V—1935.
81. E cikkek közül említést érdemel az 1908. szept. 15-i, amely rámutatott, hogy a kiállításnak közvetlen haszna nem volt, mert a magyar üzletemberek, cégek nem éltek a részvétel lehetőségével, nem jelentek meg azon áruikkal. A kiállítást csak a minisztériumok részvétele mentette meg, ott osztogatott kiadványaik sok új hívet szereztek Magyarországnak.
82. 1908. szept. 15. 288—289. A látogatás kiváltotta angol reakciókról a lap 1908. okt. 15-e és 1909. márc. 15-e között majd minden számban közölt híreket, cikk-kivonatokat.
83. 1908. okt. 1. 305.: Julius de VARGHA: *Hungary. A Sketch of the Country, Its Conditions*. Bp. 1908.
84. 1907. ápr. 1. 10—11.: A. R. and E. COLQUHOUN: *The Whirlpool of Europe. Austria-Hungary and the Habsburgs*. London, 1907. — 1909. jan. 1.: C. M. KNATCHBULL—HUGESSEN: *The political Evolution of the Hungarian Nation*. London, 1908. — 1909. márc. 15.: *Education in Hungary*. Bp. 1908. — 1909. márc. 15.: Julius ANDRÁSSY: *The Development of Hungarian Constitutional Liberty*. London, 1908. — 1909. ápr. 1.: P. ALDEN: *Hungary of To-day*. London, 1909. — 1909. ápr. 15.: VERIDICUS: *Nationalism in Hungary from the Business Point of View*. London, 1909.

(gazdasági és diplomáciai) elkülönülés mellett érveltek. Ezekben az években azonban a *Hungary* már mind több cikkben egyúttal védekezni is kényszerült a magyarországi nemzetiségek elnyomásának vádjával szemben, ami a koalíció jórészt apró, kicsinyes bosszantó intézkedésekben és sajtópörökben megnyilvánuló agresszívabb nacionalizmusának következtében külföldön mind gyakoribb téma lett.

A *Hungary*-nak e vádakkal szembeni reakciója ugyanazt a kettősséget mutatja, mint a korabeli egyéb válaszok. Szinte egyszerre tapasztalható „az agitátorok” tevékenysége fölötti fölháborodás, az erőteljesebb ellenakciók sürgetése, az addigi liberális politika fölhagyásával való fenyegetőzés, valamint a vádak visszautasítása, annak hangoztatása, hogy „a nemzetiségeknek sehol sincs olyan jó dolguk, mint Magyarországon”. YOLLAND cikkei jórészt az első reakciótípusba tartoztak. Több „cromwellianizmust” kívánt a nemzetiségekkel szemben, kétségbevonta a magasabb civilizációs szintre való alkalmasságukat, mivel nem ismerik föl, hogy egyesülniük kell az uralkodó magyar nemzetiséggel.⁸⁵ A *Hungary* egyik szignálatlan, de stílusát tekintve szintén YOLLANDRA emlékeztető cikke kétségbevonta, hogy „a magyar kormánynak a szocialistákkal és a nem-magyar nemzetiségekkel szembeni magatartását elítélő agitáció mögött csupán emberbaráti lelkesedés rejlene”, szerinte „egy láthatatlan bajkeverő” szítja az agitációt, informálja félre a *Spectator* és a *Daily News* tájékozatlan, felületes kritikussait: Bécs. A cikk szerint az európai hatalmi egyensúlynak valóban alapját képező Kettős Monarchia ereje, fönmaradása attól függ, hogy Magyarországnak „sikerül-e nemzetiségeit erős, egységes egésszé kovácsolnia, amelyet egyesít a dicső múlt tisztelete és a dicső jövő reménye”. Ehhez kéri a Magyarországon mindig nagyrabecsült brit közvélemény szimpátiáját.⁸⁶ BATHYÁNY Tivadar cikke a másik irányzatot képviselte, kérte a kritikuskokat, hogy hasonlítsák össze a magyarországi nemzetiségek sorsát az írek, a finnek, a poseni lengyelek vagy éppen a Romániában élő 100 000 moldvai magyar [!] helyzetével, „majd ők is észreveszik, hogy az idegen nemzetiségű és nyelvű állampolgárok egyetlen országban sem élvezhetik nyelvük és irodalmuk olyan korlátlan használatának és művelésének a jogát, s nincs olyan teljes politikai szabadságuk, mint Magyarországon”. BATHYÁNY mindehhez még hozzátette, hogy az alkotmányos jogaikért állandóan küzdő magyarok a nagy és szabad brit nemzettől támogatást és szimpátiát várnak, nem pedig sértő és megalapozatlan vádakot.⁸⁷ A korabeli nacionalista közhangulat valóban értetlenül állt szemben az angol kritikával, mert számára a kritizált jelenségek, intézkedések természetesen és jogosak voltak; nem vették észre, hogy a társadalmilag fejlettebb, s így morálisan érzékenyebb Nyugat-Európa számára a magyarországi nyílt osztályuralom, a választási visszaosságok, az asszimiláció erőltetése — mindaz, ami 50—100 évvel korábban még Nyugat-Európában is általános volt — már visszataszító, nem indokolható, tarthatatlan. A magyarországi anglománok, köztük

85. 1906. máj. 15. 3—6. és júl. 1. 5—6.

86. *The British Press and Hungary*, 1907. aug. 15. 6—10. Ezeket az érveket szinte szó szerint megismételte a lap egy évvel később: 1908. dec. 15. 375—377.

87. BATHYÁNY Tivadar: *The British Press on Hungary*, 1907. dec. 15. 11—12.

a *Hungary*, ezért a hamis információkkal, a fölvilágosító magyar propaganda elégtelenségével magyarították az erősödő bírálatot,⁸⁸ fokozták Anglia felé irányuló propagandájuk intenzitását, de ez a propaganda csak még jobban leleplezte a magyarországi közszellem elmaradottságát, erősítette a kritikások meggyőződését.

A *Hungary* megkísérelte megvédeni DARÁNYI hírhedt derestörvényét a *Times* és a *Morning Post* bírálatával szemben,⁸⁹ közölte SHRUBSOLE-nak a liberális *Daily News*-hoz írott levelét, amely cáfolta Magyarország elszakadási szándékait és a nem magyarok elnyomását,⁹⁰ tagadta az 1906-os rózsahegy-i választásról a *Times*-ban megjelent vádakát, elmondta, hogy a csernovai sortüzet kiprovokáló vétkesek lelkészükhöz írott levelükben megbánták tettüket,⁹¹ s idézte SZÉLL Kálmánt, aki a nemzetiségek fennmaradásában látta elnyomásuk vádjának a legjobb cáfolatát.⁹² Talán az angliai kritika térhódításával vagy az addig követett módszerek eredménytelenségével magyarázható, hogy körülbelül 1908 közepétől a *Hungary*-nek a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó cikkei mérsékeltebb hangnemre váltottak át. A magyar politika leghatásosabb bírálóját, R. W. SETON-WATSON-t „nem csekély tehetségű történész”-nek titulálta, aki azonban nem sejti Magyarország ellenségeinek igazi célját, az ország földarabolását. Adatait a *Hungary* az ellenadatok egész sorával, s végre nem szidalmakkal, próbálta cáfolni: a nemzetiségi vidékeken a gyakorlatban kétnyelvűség van, igen jelentős a nemzetiségi nyelvű sajtótermékek száma, az egyházközségek több mint a felének nem magyar a nyelve, 3154 elemi iskolának nem magyar a tannyelve stb.⁹³ Átvette egy meg nem jelölt angol orgánumban SETON-WATSON *Political Persecution in Hungary* c. röpiratáról megjelent bírálatot, amely elfogadta ugyan a vádak java részét, de enyhítő körülményeket is talált, megértést mutatott a magyarok nehézségei iránt.⁹⁴ AMBRÓZY Gaszton azt emelte ki, hogy a nemzetiségi elégedetlenséget elsősorban külföldről szítják, így 1848-ban csak a csehekkel szomszédos trencsényi szlovákság és a Havasalfölddel érintkező déli románság állt szemben a közös szabadságküzdelemmel. AMBRÓZY a magyar állameszme elfogadását, s cserébe a nem-

88. 1908. jan. 1. 2–4. — Az ellenforradalmi korszak magyar publicisztikája egyenesen a háború előtti magyar kormányok bűnös hanyagságával magyarázta a külföldi rokonszenv elvesztését, pl. RÉVAY Mór József: *Jókai és a magyar ügy külföldön*. Bp. 1925. 2. — Az angol kortárs, a yorkshire-i George SCARBOROUGH, szintén a külföldi propaganda fokozását tanácsolta a magyaroknak a *Hungary* hasábjain: 1908. febr. 1. 39–40.

89. 1907. júl. 15. 6.; aug. 15. 12.; szept. 1. 5–6.; okt. 15. 8–10. Jellegzetes védekezés volt annak bizonygatása, hogy mindazért nem jár verés, amiről az angol lapok írnak. A magyar parasztság helyzetét a Dél-Afrikába szállított kínai kulik sorsához hasonlító cikket „álszent tory írás”-nak és „ordító karikatúra”-nak nevezte a *Hungary*.

90. 1908. jan. 1. 11.

91. 1908. febr. 1. 35–36.

92. 1908. júl. 1. 205.

93. 1908. júl. 15. 217–220. — SETON-WATSON előző könyvét (*The Future of Austria—Hungary and the Attitude of the Great Powers*. London, 1907) a *Hungary* még melegen üdvözölte, mint a Monarchia fölbomlását hirdető nézetek cáfolatát. 1907. jún. 1. 12–13.

94. 1908. aug. 15. 251.

zetiségek nyelvének, irodalmának, egyesületeinek a tiszteletben tartását javasolta.⁹⁵

Polemisztikus tevékenységével, az érdemi vitákba bocsátkozással a *Hungary* túllépett korábbi szerepén, megszűnt pusztán szórakoztató, főszi-nes, társasági lap lenni, s ez kiváltotta az igényes, a nemzeti túlzásoktól ugyan tartózkodó, de a magyarság elleni vádakat visszautasító *Budapesti Szemle* dicséretét. V. B. megállapítása szerint „a nem rég oly súlyosan tapasztalt, legnagyobb részét igazságtalan magyarelleses támadások idején a *Hungary* helyesbítő közleményei nem tévesztették el hatásukat Angliában”: kedvezőbb vélemények is napvilágot láttak, nőtt az angolok idegenforgalmi és gazdasági érdeklődése Magyarország iránt, ezért javasolta a magyar társadalomnak, hogy a lap megrendelésével, terjesztésével támogassa az „igazaink és érdekeink védelmére a Hungary-ban bírt alkotást...”⁹⁶

Az angliai „magyarelleses agitáció” növekvő térhódításával kapcsolatban a *Hungary* szerkesztőjének nem volt átgondolt koncepciója, politikai irányvonala, reakcióit inkább a kapkodás és a növekvő rezignáció jellemezte. Mindenesetre örömmel közölt minden olyan írást, amely valamilyen módon szembeszállt a vádakkal, így lehozta MAILÁTH Józsefnek különböző angol orgánumban (*Westminster Review*, *Contemporary Review*) megjelent cikkeinek bő kivonatát,⁹⁷ illetve a *Times*-hoz írott levelét.⁹⁸ 1909 szeptemberében már csak regisztrálni tudta, hogy „a külföldi nemzetek körében egyre növekszik az ellenszenv Magyarországgal szemben, s teret nyer a gyanú, hogy ott borzalmas belviszonyok és korrupció uralkodik...”. Néhány tipikus, nyilvánvalóan eltúlzott állítás cáfolása után a cikk főszo-lítottta a magyar kormányt, hogy tegyen valamit a hamis információk további áradata ellen.⁹⁹ A végnapjait élő, hitelét veszített koalíciós kormány erejéből azonban már nem futotta a további angliai propagandára, s 1910 után, az új belpolitikai érában, a *Hungary* politikai aktivitása is alább-hagyott. SETON-WATSONnal kapcsolatban még átvette a *Magyar Hírlap* rágalmait, hogy a nagy hatású *Racial Problems in Hungary* c. könyv jelentős részét mások írták,¹⁰⁰ leközölte a *Magyarország* főszo-lítását, hogy SETON-WATSON terjessze ki vizsgálatát Írországra, Indiára, Dél-Afrikára, Posenre, majd látogasson el Szibériába.¹⁰¹ GERMANUS Gyula egyik cikkében SETON-WATSON alapos kutatásait elismerve a soknemzetiségű Magyarország kialakulásának megrajzolásával szállt vitába a brit szerzővel, szóvá tette SETON-WATSON hiszékenységét, amiért fölült „a legradikálisabb nacionalista álmodozók” meséinek, s rámutatott, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdés tulajdonképpen társadalmi kérdés, amely szociológiai megközelítést igényel. A kérdés megoldását a nemzetiségi területek fejlesztésében, kölcsönös türelmességben, a kulturális kölcsönhatások tudatosításában, a szél-

95. *Björnsoniana*, 1908. szept. 1. 264–267.

96. V. B. (VIKÁR Béla?): *Hungary*. *Budapesti Szemle*, 135. köt. 1908. szept. 475–479.

97. 1908. aug. 1., szept. 15. 278–284.

98. 1909. febr. 15.

99. 1909. szept. 15. 287–289.

100. 1909. márc. 1. 71–72.

101. 191. júl. 15. 216–217.

sőséges nemzetiségi törekvések hatalmi megfékezésében látta.¹⁰² A Magyarországgal kapcsolatos angliai sajtókampányt összegező és a *Hungary* ezzel kapcsolatos szerepét mintegy lezáró, 1910. szeptemberi cikk tartalmaz még néhány figyelemre méltó megállapítást: a külföldi sajtó a magyar technikai, kulturális és sporteredmények kapcsán mindig „ausztriai” eredményekről beszél, míg a magyarországi katasztrófáknál, pl. az ökörmézői tűzvésznel, a barbár magyar viszonyokat hibáztatja. A fölhánytorgatott választási visszaélések 3/4-e alaptalan, de sajnós, az addig is ellenséges osztrák, német, francia, belga, svájci és olasz sajtó, valamint a *Times* mellé az addig semleges vagy barátságos angol sajtó is folsorakozott, újabban a *Standard*, a *Daily Mail*, a *Morning Post* és a *Daily Telegraph* is tele van „a mi barbár magatartásunkat és nemzetiségeink kegyetlen elnyomását” ecsetelő cikkekkkel.¹⁰³

A HANYATLÁS ÉVEI

A koalíció bukása, a KHUEN-HÉDERVÁRY kormány megalakulása, majd a TISZA István megszervezte Nemzeti Munkapárt választási győzelme után a *Hungary* a nemzetiségi kérdésben TISZA álláspontját fogadta el, aki a király és a nemzet egyesítése után a magyar nemzet és a nemzetiségek harmóniájának megteremtését hirdette meg a Képviselőházban.¹⁰⁴ Egészében véve azonban 1910-től a politikai témák ismét a háttérbe szorultak a *Hungary*-nál. A koalíció fölbomlásával megcsappantak a látványos angol–magyar érintkezések, alábbhagyott az angol sajtó kritikája is, s a *Hungary* oldalait ismét a magyar és az angol felsőbb osztályok eseményei és képei (arisztokrata esküvők, vadászatok, V. GYÖRGY koronázása), a magyar városokat, várakat, a minisztériumok tevékenységét bemutató képes cikkek, a közéleti és tudományos nagyságokat (BERZEVICZY, HIERONYMI, WLASSICH, GOLDZIHNER, MUNKÁCSI Bernát, ZICHY Ferdinánd, GIESSWEIN Sándor, RÁKOSI Jenő, SZÓGYÉNY-MARICH László, UGRON Gábor, CSERNOCH János) köszöntő, illetve elparentáló írások és fényképek töltötték meg. Feltűnő, hogy a gazdagodó irodalmi és művészeti híryanagból mennyire kívülrekedtek az újító, a politikai radikalizmussal rokonságot tartó irányzatok, személyek. Kivételképp csak a női emancipációs, választójogi mozgalom iránt tanúsított szimpátiát a *Hungary*, valamint CSÉCSY Imre *Új Magyar Szemléje* iránt, amelyet azzal a kéréssel üdvözölt, hogy a jövőben inkább a magyar kultúrára fordítsa figyelmét. Továbbra is figyelemmel kísérte a *Hungary* a külföldön angolul megjelent magyar tárgyú történelmi vagy irodalmi munkákat, így ismertette HENGELMÜLLER László *Rákóczi-könyvét*,¹⁰⁵ a VÁLLYI Nóra – STUART Dorothy válogatásában megjelent magyar versantológiát,¹⁰⁶ PIVÁNY Jenő tanulmányát az amerikai polgárháború magyar résztvevőiről,¹⁰⁷ az UNWIN-cég kiadásában megjelent illusztrált magyar meseköny-

102. 1910. aug. 1. 234–236. és szept. 15. 280–281.

103. 1910. szept. 15. 282–284.

104. 1910. aug. 1. 231–232. részletesen ismertette TISZA beszédét.

105. 1914. febr. 15.

106. 1913. jan. 1.

107. 1913. dec. 15.

vet.¹⁰⁸ Az angol sajtóval a korábbinál jóval kevesebbet foglalkozott. Üdvözölte a Budapestre látogató szerkesztőket, KNOWLES-t (The Nineteenth Century and After) és Robert DONALD-ot (Daily Chronicle),¹⁰⁹ közölte a radikális *Nation*-ben a délszláv kérdésben közölt cikke válaszó SHRUBSOLE és MAILÁTH József leveleit,¹¹⁰ TOWNLEY-FULLAM pedig meglehetősen útszéli hangú kommentárt fűzött a *Westminster Gazette* 1914 elején, a magyarországi románok kérdéséről folytatott vitájához.¹¹¹ Ugyanő nem kis elégtétellel állapította meg, hogy a NORTHCLIFFE kezébe átment *Times* tekintélye már nem csupán Angliában, de az európai kontinensen is leáldozóban van.¹¹² 1913-ban YOLLAND és egy másik Budapesten élő angol, Arnold DELISLE létrehozta a British—American Literary Society-t és annak angol nyelvű folyóiratát (*The Hungarian Spectator*), ezzel vetélytársat támasztva GOLONYA lapjának, a *Hungary* viszont új és lelkes munkatársat talált a Kolozsvárott angolt tanító John DEMPSEY személyében. DEMPSEY a *Westminster Gazette*-hez írott és a *Hungary*-ban is közölt levelében bejelentette, hogy szembe kíván szállni a kedves és angolbarát magyarokról Britanniában elterjedt igazságtalan támadásokkal. Kolozsvári tapasztalatai szerint a nemzetiségekkel szembeni magyar bánásmód „liberalizmusa és nagylelkűsége teljességgel példa nélkül álló”, ő maga nap mint nap tapasztalja, hogy „a magyar hivatalnokok, bírák, ügyvédek, orvosok stb. erőltetik, hogy megértessék magukat a másnyelvű állampolgárokkal”, a kórházban például még a magyarul tudó románokkal is anyanyelvükön beszélnek az orvosok. GOLONYA DEMPSEY elismerő szavait nyugtázva szinte veszélyesnek nevezte az ilyen erőteljes kiállást, hiszen valami alapja azért volt a korábbi kritikának. Mégis csak örülni lehet a dicsőretnek, írta a *Hungary*, hiszen az utóbbi években Angliában annyit szidták a magyarokat.¹¹³

Lehet, hogy ez a megjegyzés volt GOLONYA utolsó kommentárja, a szerkesztő-tulajdonos ugyanis 1914. február 21-én, 53 éves korában váratlanul meghalt.¹¹⁴ Özvegye bejelentette, hogy férje munkáját átveszi, folytatja a *Hungary*-t, s ez meglepő hosszú ideig sikerült is neki, noha rövidesen az alapító halálánál is súlyosabb csapás érte a lapot: kitört az első világháború. Ezzel a lap elsődleges funkciója, az angliai propaganda lehetősége megszűnt, a brit publikum bezárult előtte. Az egyelőre még semleges Egyesült Államok nem jelenthetett túl sok olvasót, belföldön pedig az ellenséggé vált Anglia nyelvének, kultúrájának népszerűsége érthető módon meg-

108. Uo.

109. 1910. júl. 1. 237., ill. 1914. febr. 1. 42.

110. 1912. okt. 15. 319–320., ill. nov. 15. 351–353.

111. 1914. jan. 15. 20–21. SETON-WATSONT hullákban vájkáló keselyűnek nevezte, majd kétségbe vonta, hogy egy skótnak érdekében állhat az igazságot írni meg, hiszen ez ritkán fizet. TOWNLEY-FULLAM szerint egyébként mindenki köteles beleolvadni a befogadó ország többségi nemzetébe, ezért Magyarországnak nincs köze a Romániában, vagy az Egyesült Államokban élő magyarokhoz, ugyanakkor jogos kívánság a magyarországi nemzetiségek teljes elmagyarosodása.

112. 1914. máj. 15. 152–153.

113. 1914. márc. 1. 70–73.

114. A halálhírt bejelentő közlemény szívrohamról írt, de GERMANUS professzor úr már idézett beszámolója szerint az a hír járta, hogy kártyaadósságok miatti öngyilkosság történt.

csappant. Erkölcsi és fizikai támadások is érték a szerkesztőséget,¹¹⁵ de három szám kimaradása után 1914. október 1-én a lap újból megjelent, 8 oldalra csökkent terjedelemben. A főmunkatárs az „internált” J. DEMPSEY lett, aki teljes joggal dicsérte a Magyarországon rekedt ellenséges állampolgárokkal szembeni igen előzékeny bánásmódot. 1915-től havonta egyszer jelent meg a *Hungary*, s noha teljes mértékben támogatta a háborús erőfeszítéseket, mérsékelt hangon írt az ellenfelekről. GERMANUS Gyula törökországi küldetési kapcsán írt érdekes élménybeszámolókat és politikai cikkeket,¹¹⁶ MAGYARY Béla a nemzetiségek lojalitását ecsetelte,¹¹⁷ PODHRADSKY György pedig a cári elnyomás alatt élő ukrán nép felszabadulásának lehetőségeit ecsetelte.¹¹⁸

1916-tól — föltehetőleg az anyagi nehézségek következtében — a Szent István Társulattól a Pesti Könyvnyomda Rt. vette át a lap előállítását,¹¹⁹ s az Egyesült Államok hadbalépését követően az 1917. júniusi számmal véget ért a *Hungary* pályafutása.

A *Hungary* kétségtelen érdeme volt Magyarország számos természeti és kulturális értékének, múltjának és közéleté jelenének írásos és képes bemutatása, az angol és amerikai közönség tájékoztatása egy távoli, kevésbé ismert országról. Egyúttal magyar olvasói számára is — ha szűken is — kaput nyitott a német nyelpterületen túli világ eseményei, fölfogása előtt, s tájékoztatta őket arról is, hogy a külföld szemében Magyarország korántsem a liberalizmus és a szabadság szigete, ahogy a hazai közvélemény irányítóit azt sugallják. Hogy a *Hungary* propagandája sok nacionalista vonást mutatott, hogy sokszor primitív volt, hogy egyes szerzői a bel- és külföldi ellenvéleményekkel szemben sokszor nagyfokú türelmetlenséget tanúsítottak, ez legalább annyira következett a korabeli polgári sajtó stílusából, sovinizmusából, mint GOLONYA Jenő mentalitásából. Inkább illeti kritika a *Hungary*-nak, ennek az inkább kis- mind nagypolgári alapítású és jellegű, a politikai elit által eléggé mostohán kezelt vállalkozásnak az uralkodó osztályokhoz, különösen az arisztokráciához és a nagytőkéhez dörgölődő, annak támogatását szívósan kereső, annak érdeklődését szolgáló hangnemét, témaválasztását. A *Hungary* tizennégy éve is illusztrálja a hazai polgárság gyöngeségét, öntudatának hiányát, hogy a kisebb-nagyobb megaláztatások ellenére inkább vállalta a hatalom és a vagyon kiszolgálójának a szerepét, mint a polgári, demokratikus Magyarországért küzdő erők mellé állást. Ez persze a *Hungary*-nél jóval befolyásosabb, sikeresebb vállalkozásokról, csoportokról is elmondható.

115. Erre utalt a többször megismételt bejelentés, hogy a *Hungary* a nyugati féltéke legelterjedtebb nyelvén, angolul megjelenő magyar újság célja a világot, s most különösen Amerikát tájékoztatni a magyar intézményekről. GERMANUS professzor úr visszaemlékezése szerint a szerkesztőség elleni „hazafias” támadást GRÓSZ Emil orvosprofesszor fia vezérelte.

116. pl. 1915. május.

117. 1916. április.

118. 1916. június.

119. Tudomásom szerint a magyarországi közkönyvtárakban a *Hungary* egyedül az Országos Széchényi Könyvtárban található meg, ott is egyetlen példányban, s az 1911. évi, valamint a világháború alatt megjelent évfolyamok meglehetősen hiányosak.

1. sz. függelék

Golonya Jenő 1908. március 3-i beadványa
Wekerle Sándor miniszterelnökhöz
az 1908-as londoni magyar kiállításra készítenő országismertető kiadvány
segélyezése tárgyában¹

Nagyméltóságú miniszterelnök úr!
Kegyelmes Uram!

Amint már Kegyelmes Uramnak előszóval is jelteni voltam bátor, a múlt hóban nálunk járt Percy Alden, hírneves angol képviselővel, egy nagyszabású, Magyarországot ismertető angol mű kiadását beszéltük meg. A munka nagyságának ismertetésére megjegyzem, hogy a mű körülbelül 50—60 ezer szó tartalommal és 120—140 képpel van tervezve.

Nevezett angol politikus, mint azt idecsatolt levelek másolatai is bizonyítják,² a könyv szerkesztését elvállalta és egy elsőrangú londoni könyvkiadó céggel egyezsére is lépett. A cégnek azonban kilátásba helyezte (:mert erre, mint említettem Kegyelmes Uramnak a kiadó biztosítása céljából okvetlenül szükség volt:), hogy a magyar kormány a kiadótól egyezer példány kész könyvet fog megvenni példányát 10 koronáért a mely árban az összes kiadásoknak csak egy része úgymint az összes anyag összegyűjtése [,] megírása, szerző díja, fordítás, cliché készítmény költsége, levelezés [,] posta költség stb. stb. foglaltatik benn. A könyvhez szükséges adatok összegyűjtését az egyes miniszteri reszortokból, a már megígért cikkeken kívül Magyarország összes fontosabb, a mai kornak megfelelő viszonyainkból, fogom összeállítani hivatott angolul jól tudó munkatársaim közreműködésével [,] A kéziratoknak átdolgozására gróf Esterházy Moricz országgyűlési képviselő urat is megnyertem. A könyv eladási ára Angliában és az Egyesült Államokban 3 shilling és 6 pence (4 korona 20 fil.) árban lesz megállapítva.

A könyv tartalma volna: Magyarország lakossága, története, alkotmánya, nyelve, viszonya Ausztriához és Dalmát-Horváth országhoz. Nemzetiségi viszonyaink, népviselet, irodalom, művészet zene. Közigazgatásunk [sic!], ipar és kereskedelem, közigazdaságunk, kulturális viszonyaink, nyersanyagunk forrásai, turisztika, fürdőink és ásványvizeink ismertetése, állattenyésztés, erdészet, bányászat stb. stb.

Hogy hazánkra nézve ezen nagy horderejű munka minél sikeresebben legyen keresztül vihető a munkához máris hozzá fogtam és kérésemre a szükséges anyag-halmazt az egyes [!] minisztériumokból rövid időn belül kézhez kapom.

A mű még a nyár elején, június hóban a londoni kiállítás tartama alatt, amikor a mű szükséges volta a legaktuálisabb fog megjelenni.

E tárgyban Kegyelmes Úron kívül Andrássy Gyula gróf [,] Apponyi Albert gróf, Darányi Ignác, Günther Albert³ és Kossuth Ferenc miniszter úr Ó nagyméltóságaiknak is tettem jelentést, kiktől e munkára nemcsak buzdítást nyertem, hanem ígéretet is a tárcájuk keretébe vágó munkaanyag megíratására is.

Mindezekért és azért, hogy a könyv összeállításához a szükséges anyagi erőt megszereztessem és munkásságomat fennakadás nélkül folytathassam, tiszteletteljesen kérem Kegyelmes Uramat, legyen kegyes az 1 000 művet megrendelni és az ezért járó összegből 3 000 koronát most, 3 000 koronát április havában, 2 000 koronát május hóban és a hátralévő 2 000 koronát a könyvek szállításakor kiutalni.

Tiszteletteljes kérésemet megismételve vagyok Kegyelmes Uramnak alázatos szolgálója:

Budapesten, 1908. március hó 8-án.

Golonya Jenő s. k.

Eredeti, géppel írt beadvány.

1. OL K 26 1910—V—1389.
2. A mellékelt levelek nem találhatóak az iratok között.
3. Helyesen: GÜNTHER Antal.

2. sz. függelék

A miniszterelnökség 1908. szeptember 24-i átirata
az egyes tárcák minisztereihez
az 1908-as londoni kiállítás alkalmából tervezett országismertető kiadvány
átvétele tárgyában⁴

2008/M. E. III. 1908
Nagyméltóságú gróf, Minister Ür!⁵

Golonya Jenő, a „Hungary” című angol képes lap szerkesztője az ezidei londoni magyar kiállítás alkalmából egy nagyobb arányú munka kiadását kezdeményezte, mely angol nyelven Magyarország közállapotainak leírását fogja tartalmazni.

A tervezett könyv fel fogja ölelni összes kulturális, politikai és gazdasági állapotainkat, a nemzetiségi és néprajzi viszonyokat, az irodalmat, művészetet, zenét, ipart, kereskedelmet, a mezőgazdaság terén észlelhető haladást, állattenyésztésünket, erdészetünket, bányászatunkat, bő leírását fogja nyújtani hazánk turisztikai szempontból figyelemre méltó tájszépségeinek, gazdag ásványvízforrásainknak, fürdőhelyeinknek stb. Különös gond lesz fordítva a haderő ismertetésére, a közlekedési és vasúti viszonyokra, a közegészségügyi állapotoknak, a köztisztasági és közvilágítási valamint a csatornázási intézményeknek ismertetésére, a kertészet és a közültetvények ápolására fordított országos és helyhatósági gondoskodásra. Avatott tollból ismertetni fogja a tervezett munka a magyar városok fejlődését, a megyei és községi közigazgatást, az emberbaráti intézményeket, a magyar értelmiség társadalmi életét, a főúri kastélytól az egyszerű paraszt hajlékáig. Ezen könyvhöz a fentnevezett kiadó megszerezte az összes kormányhatóságok erkölcsi támogatását a szükséges adatok szolgáltatása alakjában, szerkesztőül pedig sikerült megnyernie Percy Alden ismert angol képviselőt és író, a ki egy elsőrangú londoni könyvkiadó céggel már egyességre is lépett.

Percy Alden a múlt év végén Bernát István országgyűlési képviselő közvetítésével, a miniszterelnöki sajtóosztály meghívására személyesen itt időzött Magyarországon, a nevezetesebb vidékeket beutazta, viszonyainkat behatóan tanulmányozta, s így saját közvetlen tapasztalatai nyomán fogja hazánkat ismertetni. A kiadó ezen felül a szerkesztés munkájában való közreműködésre gróf Esterházy Móricz országgyűlési képviselőt is megnyerte. A könyv mintegy 50—60 000 szó tartalommal és 120—140 képpel van tervezve és már sajtó alatt is van.

A kiadások részbeni fedezésére a kiadónak 2 000 kész könyvpéldánynak 10 (tíz) korona árban leendő átvétele helyeztetett kilátásba.

A jelzett angol munka hazánk közviszonyainak a külföldi közvélemény előtt való ismertetése szempontjából kedvező eredményre nyújt kilátást, minél fogva a fent körülírt segély biztosítása méltányosnak mutatkozik.

Az előadottakhoz képest, tekintettel arra, hogy a szóban forgó könyv az összes kormányzati ágak érdekét egyformán érinti, és tekintettel arra, hogy a könyv megjelenése szempontjából az ezer példány átvétele sürgőssé vált, van szerencsém felkérni Nagyméltóságodat, hogy a fentiek szerint kilátásba vett segélyhez 150 (százötven) könyvpéldánynak tárcája terhére leendő átvételével hozzájárulni és az ezekért járó 1500 (egyezer és ötszáz) koronát a miniszterelnökség pénztárába lehetőleg f. évi október 1-éjéig átszármaztatni méltóztassék.

Budapest, 1908. évi szeptember hó 24.

Géppel írt fogalmazvány, javításokkal.

4. Levéltári jelzete azonos az előző iratéval.

5. Az irat címzettje gr. ANDRÁSSY Gyula belügyminiszter volt, de azonos szövegű átiratot kapott a többi miniszter is. A Felsőszemélye körüli, valamint a horvát-szlavon minisztertől csak 50-50 példány átvételét kérték.

„*Hungary*” the first English-language periodical
published in Hungary

G. JESZENSZKY

This semimonthly “illustrated society journal” appeared regularly from 1 December 1903 until June 1917. Its owner and editor was Jenő (Eugene) *Golonya*, a man of little social or political standing, and probably of moderate financial means. On its 16–20 pages the *Hungary* offered the English-reading public informative articles on the beauties, institutions, history, politics, prominent personalities, culture and the various other achievements of Hungary, which, needless to say, presented a rosy view of affairs. Special emphasis was laid upon enlightening the foreign public that Hungary was an independent unit (Austria’s equal partner) within the monarchy ruled by the Habsburgs, and, consequently, was entitled to demand that the various common institutions of Austria-Hungary (above all the Army) should reflect the independence of Hungary more clearly.

One of the major targets of the *Hungary* was to attract British capital for the industrial development of Hungary, a concomitant, or rather a precondition of making Hungary a really equal, and later hopefully the predominant partner in the Dual Monarchy. Despite its unequivocally nationalist tone, *Golonya*’s paper tried to avoid taking a clear stand in the issues debated in Parliament and in the Press. This can be explained by the subservient character of the Hungarian bourgeoisie, which accepted the supremacy of the historic ruling class. Thus although the interests represented by the *Hungary* were rather those of the smaller and middle bourgeoisie than of the landlords’ and/or the upper bourgeoisie’s, the paper never ceased to court the favours of the most influential political and financial circles, and was at a loss when serious disagreements arose within the ruling establishment. But the cautiousness of the *Hungary* brought only meagre results: it received neither much help nor sufficient recognition from the government for its services.

Such services were unquestionably performed, especially between 1905 and 1909, when a coalition of nationalist, clerical and aristocratic liberal parties won a majority at the polls, and from 1906 formed the government. The *Hungary* stood nearest to the right wing of the Party of Independence, lead by Count Albert APPONYI, and joined in the campaign of the coalition to win the political and economic support of Britain for the nationalist aims of Hungary. These efforts ended in complete failure, partly on the merits of the case itself, and partly because it was during these very years that the reputation of Hungary as a liberal, constitutional State was irreparably ruined by the critical writings of R. W. SETON-WATSON, Wickham STEED and others, and gave way to the image of a reactionary, feudal clique oppressing the non-Hungarian nationalities. The *Hungary* could not really enter the controversies carried on about Hungary in the contemporary British Press, and remained an increasingly despondent observer of these trends.

With the change of government in 1910 the political activity of the paper considerably decreased. With the coming of the war it lost its main reason of existence, but it struggled on for three more years, even after the death of its founder.

The impact of the *Hungary* on the British and American public was minimal, and probably the majority of its readers were Hungarians, but the fact that it existed shows the importance pre-first-world-war Hungary attributed to English as a language and the English-speaking countries as possible sources of support.

